

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

6-son (2021-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2021

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2021, № 6

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy
Elektron manzil: ped_mahorat@mail.ru

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

DOLZARB MAVZU	7
Rustam JUMAYEV. Raqobatbardosh sifatli ta'lim: xalqaro tajriba va o'zbekiston ta'limi	7
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA.....	10
Moxira RASULOVA. Oliy ta'lim muassasalarida axborot texnologiyalaridan foydalanib talabalarni o'qitish metodikasi	10
Matluba ZARIPOVA. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini takomillashtirish yo'li va usullari	13
Ruqiya ASHURBAYEVA. G'arb ta'lim tizimida integrativ tamoyillarning tatbiqi	17
Olim TO'RAQULOV. Abdumo'min SABURBAYEV, Bunyod ESHONQULOV. Jalol AXMEDOV. Axborotli ta'lim muhitini raqamlashtirish: muammolar va yechimlar	20
Ruxshona ISROILOVA. Ona tili o'qitish metodikasi fanidan talabalarning bilimni baholashda kredit-modul tizimining afzalliklari	25
Parvina NURALIYEVA. Ta'limda raqamli texnologiyalar va ularning zamonaviy jamiyatga ta'siri	28
Dilshod KULMURADOV. Rivojlangan mamlakatlardagi raqamli loyihalash kompetensiyalari hamda masofaviy ta'limning rivojlanishini o'rganish metodikasi	32
Ilhom JO'RAYEV. Pedagogik faoliyatda mobil texnologiyalardan foydalanishning qulayliklari	36
Mels MAHMUDOV, Flora NE'MATOVA. Designing primary education: problems and solutions	39
Sojida NAJIYEVA. Talabalar ijodiy faoliyatini va kredit-modul tizimdagi pedagogik ahamiyati	44
Гуландом САГДУЛЛАЕВА, Мамлакат МУСТАФАЕВА, Феруза ХАЛИЛОВА. "Blended learning" - современный подход к преподаванию в медицинском образовании	47
Nigina ISMATOVA. Kompetentlik yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda interfaol usullardan foydalanish	50
Shomurod MUSTAFAYEV. Jahon artpedagogik tizimlari tahlili orqali san'atning bilish funksiyasini takomillashtirish	53
Bahodir NORMO'MINOV. Bo'lajak pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini oshirishning nazariy asoslari	57
G'ulom HAKIMOV. Oliy ta'lim tizimi faoliyatini tashkil etishda uni boshqarish samaradorligini baholash	60
I.A. ESHMAMATOV, A. ABDIRAXMONOV. Pedagog kadrlarning individual kasbiy layoqatga egaligini o'rganish monitoringi	63
Акрамжон ТЕШАБОВ. Современные подходы к физическому развитию детей дошкольного возраста	67
Nuriddin ACHILOV. Al-Hakim at-Termiziyning "Qaytarilgan amallar" ("al-manhiyot") asari va uning tarbiyaviy ahamiyati	76
Gullola RAXMONOVA. Talabalarni ma'naviy shakllantirishda ma'naviy -axloqiy tarbiyaning o'rni	80
Asroridin SAMIYEV. Talaba-yoshlarni hadis asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyasi	83
Gulshoda XUDOYQULOVA. O'smir shaxsiga individual-psixologik yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari	87
Nilufar DALIMOVA. Avlod ijtimoiy subyekt sifatida	91
Nozima MULLABAYEVA. O'smirlar jamoasida autsayderlar paydo bo'lishining psixologik omillari	94
Ситорабону ХОЛБОВ. Педагогические основы подготовки девушек студенток семейным отношениям	97
Анвар ЭРГАШЕВ. К вопросу духовно-нравственного воспитания с внедрением метод проекта в условиях дистанционного обучения	101
Fozil TO'RAXONOV. Fizik jarayonlarni kompyuterda modellashtirishning metodik asoslari	105
Аслиддин УЗОҚОВ. Талабаларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш технологияси	109
Саломат ЖЎРАЕВА. Узлуксиз таълимда ватанпарварликни шакллантиришнинг педагогик омиллари	114
МАКТАБГАЧА VA BOSHLANG'ICH TA'LIM.....	118
Rustambek QO'LDOSHEV. Boshlang'ich sinf chapaqay o'quvchilarga beriladigan pedagogik yordam va yozuvga o'rgatish jarayonida foydalaniladigan texnologiyalar	118
Ruxshona ISROILOVA. Oliy ta'limda kredit-modul tizimi asosida ona tilini o'qitish metodikasi fani ta'limi muammosining fanda yoritilishi	123
O'g'iljon OLLOQOVA. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning kompetensiyaviy yondashuvini tashkil etish	126

MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM

Rustambek QO'LDOSHEV

Buxoro davlat universiteti
maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

BOSHLANG'ICH SINIF CHAPAQAY O'QUVCHILARGA BERILADIGAN PEDAGOGIK YORDAM VA YOZUVGA O'RGATISH JARAYONIDA FOYDALANILADIGAN TEXNOLOGIYALAR

Ushbu maqolada boshlang'ich sinif chapaqay o'quvchilarga beriladigan pedagogik yordam va yozuvga o'rgatish jarayonida foydalaniladigan texnologiyalar hamda bolaga qanday yordam berish mumkinligini, uni qo'llab-quvvatlash orqali o'qitish imkoniyatini ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: yozuv, chapaqay, qo'l, yozuv, qo'llab-quvvatlash, pedagogik yordam, yordam berish, o'quvchi.

В этой статье обсуждается педагогическая поддержка, оказываемая ученикам начальной школы, и технологии, используемые в процессе письма, а также то, как помочь и поддержать ребенка.

Ключевые слова: письмо, левша, почерк, письмо, поддержка, педагогическая помощь, помощь, студент.

This article discusses the pedagogical support given to elementary school students and the technologies used in the writing process, and how to help and support the child.

Key words: writing, left-handed, handwriting, writing, support, pedagogical assistance, help, student.

Kirish. Inson hayotida yozuv muhim o'rin tutadi. Chunki u har kuni turli-tuman qog'ozlar va hujjatlardan foydalanadi. Bularning hammasi chiroyli va bexato yozishni taqozo etadi. Ammo qisqa muddat ichida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida chiroyli, tez va bexato yozish ko'nikma va malakalarini shakllantirish ma'lum bir qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Bolalarni chiroyli yozuvga o'rgatishni maktabga qadam qo'yan kunidan boshlab izchil mashqlar asosida ish olib borish zarur. Agar bola chapaqay bo'lsa-chi? Unda bu vazifa yanada murakkablikni keltirib chiqaradi.

So'nggi paytda dunyoda chapaqaylar soni ortib bormoqda. Masalan, XX asr boshida ular aholining 4 %ini tashkil etgan bo'lsa, endilikda bu ko'rsatkich 15 %ni tashkil etmoqda. Statistik ma'lumotga ko'ra, hozirda yer yuzida 600 million chapaqay odam bor. Bu har 10-15 nafar kishining bittasi demakdir.

Insonparvarlik pedagogikasi nuqtayi nazaridan ko'plab tadqiqotchilar avtoritar ta'limga muqobil ko'rayotgan bolalarga pedagogik yordam nazariyasi va amaliyoti ishlab chiqilmoqda.

Bolalarga pedagogik yordam ko'rsatish zarurligi haqidagi fikr uzoq tarixga ega. K.D. Ushinskiy [1] o'qituvchining rivojlanishi uchun "sayohat qilish" maqsadini ko'rdi. Bolaga rivojlanishning barcha bosqichlarida yordam berish, qo'llab-quvvatlash, unga ijobiy ta'sir o'tkazish kerakligini o'rta tashlaydi. N.G.Chernishevskiy o'quvchiga xayrixoh bo'lish, uni rivojlantirishga yordam berish fikrini ta'kidladi. M.Montessori pedagogik yordamning mohiyati uning didaktik prinsiplaridan birida shakllantirilgan: "Men uni to'g'ri yo'nalishga yo'naltirishim, uni hal qilishga undashim kerak, qolganlarini esa o'zi qiladi".

"Hamkorlik pedagogikasi"ni shakllantirishda katta rol o'ynagan L.S.Vigotskiy, rivojlanish uchun yangi xulq-atvorni mexanik ravishda egallashni anglatuvchi bihevoristlarning o'qitish konsepsiyasini tanqid qilgan. L.S.Vigotskiy [2] pedagogikaga "eng yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasini kiritdi. Uning fikriga ko'ra, u o'qitishni yaratadi, ya'ni "bolani hayotga olib keladi, uyg'otadi va harakatga keltiradi. Bir qator ichki rivojlanish jarayonlari bolaning ichki mulkiga aylanadi".

L.S. Vigotskiy [4] bolaga qanday yordam berish mumkinligini, u qanday qilib bilmasligini, uni qo'llab-quvvatlash orqali o'qitish imkoniyatini ko'rib chiqadi. Pedagogik qo'llab-quvvatlash nazariy jihatdan bir qator asosiy qoidalarga asoslanadi. Avvalo, bu L.S. Vigotskiyning nazariy konsepsiyasining qoidalari bo'lib, unga ko'ra insonning aqliy rivojlanishining asosi uning hayotiy faoliyatining ijtimoiy holatini sifatli o'zgartirishdir. Rivojlanish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan A.N.Leontevning faoliyat nazariyasi pozitsiyasi yetakchi faoliyatni boshqarishni anglatadi.

Hozirgi kunda ta'lim yordami g'oyasi butun dunyoda keng tarqalgan. "Pedagogik yordam" tushunchasi ko'pincha xorijiy tadqiqotchilar tomonidan individual rivojlanish jarayonini tavsiflashda qo'llaniladi. Shunday

qilib, AQSH pedagogik adabiyotida “gaydens” atamasi mavjud bo‘lib, u rus pedagogik ensiklopediyasida, AQSH ta’lim tizimida psixolog-pedagogik maslahat xizmati sifatida talqin etiladi. Keng ma’noda, “gaydens” - bu har qanday qiyin vaziyatda, agar shaxs yangi shartlarga tanlash, qaror qabul qilish yoki moslashishga muhtoj bo‘lsa yordam. Tor ma’noda-muvaffaqiyatli o‘qish, kasb tanlash va o‘z qobiliyatini rivojlantirish uchun bilimlarni qo‘llash maqsadida o‘z-o‘zini anglash va uning atrofidagi dunyoni bilish uchun shaxsga yordam berish jarayoni.

Angliyada pedagogik yordamning mohiyati “Paster-parvarish”, “homiylilik” tushunchalarida aniq ifodalanadi. Niderlandiyada muhokama qilinayotgan konsepsiyaning ma’nosi ingliz tilida “maktab boshqaruvi va yo‘riqnomasi va ishga qabul qilish bo‘yicha hisob-kitob” orqali amalga oshiriladi. Bu esa psixologik yordam tizimi va ta’lim jarayonida bolani qo‘llab-quvvatlash va professional yo‘lni tanlash tizimi sifatida tarjima qilinadi. Qayta qurish davrida o‘quvchiga pedagogik yordam va qo‘llab-quvvatlash g‘oyasi o‘qituvchilarda qiziqish uyg‘otdi. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash mazmuni esa XX asrning 90-yillarida olim O.S. Gazman [3] tomonidan belgilangan edi.

Bolalik muammolari bilan shug‘ullanadigan ko‘plab olimlar “pedagogik qo‘llab-quvvatlash”, “psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlash”, “ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash”, “tibbiy-psixologik va pedagogik yordam”, “ijtimoiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlash” tushunchalari paydo bo‘lishiga olib keldi. Qo‘llab-quvvatlash ko‘pincha “yordam va qo‘llab-quvvatlash” kombinatsiyasida ishlatiladi. Ba’zi mualliflar-(L.Y.Oliferinko, T.P. Shulga, I.F. Dementiyeva)ning nisbatlarini aniqlab, asosiy ma’no uni qo‘llab-quvvatlash sifatida belgilash orqali qo‘llab-quvvatlanadi. Yordam - biror narsaga yordam berishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi, qo‘llab-quvvatlash mazkur chora-tadbirlar tizimini, ya’ni yordam berish faoliyatini amalga oshirishdir. Biroq “qo‘llab-quvvatlash” va “yordam” tushunchalarini ko‘paytirish argumenti yetarli darajada ishonarli emas.

Pedagogik yordam tushunchasi ko‘pincha, pedagogik yordam bilan birgalikda ishlatiladi. Ko‘pincha, bir konsepsiya boshqasi bilan belgilanadi: “yordam berish” degan ma’noni anglatadi. Biroq, ko‘pincha pedagogik yordam tushunchasi pedagogik qo‘llab-quvvatlashga qaraganda tor ma’noga ega, uni amalga oshirish biror narsaga yordam berishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi deb qaraladi. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash mazkur chora-tadbirlar tizimini, ushbu yordamni, ya’ni yordam faoliyati bildiradi. Bir qator mualliflarning fikriga ko‘ra, pedagogik yordam- ishtirok etish, empatiya, tashabbus, qabul qilish, qo‘llab-quvvatlash bilan birga pedagogik qo‘llab-quvvatlash turlaridan biriga kiradi.

Darhaqiqat, bu tushunchalar bir xil ma’noga ega, ammo ularning mohiyati mutlaqo bir xil emas. Siz hatto yaqin bo‘lmasdan bilvosita qo‘llab-quvvatlashingiz mumkin; yordam berish - faqat muloqotda, o‘quvchi bilan yaqin aloqada bo‘lib, u bilan mustaqil ravishda kurasha olmaydigan qiyinchilik bilan uchrashganda, lekin uni yengish uchun shaxsan muhim bo‘lgan holatda bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, bu tushunchalar bir-birining o‘rmini bosadi. O‘quvchiga bir yoki bir nechta yordam berish orqali o‘qituvchi uni qo‘llab-quvvatlaydi, aksincha, agar kerak bo‘lsa, o‘quvchining dastlabki qo‘rqoq, noaniq harakatlarini qo‘llab-quvvatlab, o‘z huquqlarini himoya qilib, jamoatchilik fikrini shakllantiradi. O‘qituvchi o‘quvchiga nisbatan ishonch qozonishga, kerakli maqsadga erishish va duch kelgan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun kuch topishga yordam beradi.

Pedagogik yordam orqali o‘quvchilarga ta’lim va muloqot jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishda yordam berishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini tushunish orqali biz uni maxsus pedagogik faoliyat deb hisoblamaymiz. Pedagogik yordam, o‘qituvchining o‘quvchiga, uning psixologik farovonligiga, sog‘lig‘i, o‘quv faoliyatida muvaffaqiyatga g‘amxo‘rlik qilishda namoyon bo‘lgan pedagogik faoliyatning insonparvarlik yadrosidir. Pedagogik yordam - shaxsiy yo‘naltirilgan ta’lim nazariyasini amaliy qo‘llash vositasi bo‘lib, unda o‘quvchining subyekt neoplazmalarini rivojlantirishga qaratilgan - faoliyat, mustaqillik, tayyorgarlik va o‘quv faoliyatini, tashabbus va ijodkorlikni, refleksivlikni amalga oshirish qobiliyatidir.

Pedagogik yordam ko‘rsatish bir vaqtning o‘zida uning samaradorligini ta’minlaydigan shartlar sifatida tasniflanishi mumkin bo‘lgan bir qator o‘ziga xos xususiyatlarni ta’kidlash imkonini beradi. Pedagogik yordam har doim manzilli, ya’ni muayyan muammoli vaziyat bilan bog‘liq ravishda muayyan o‘quvchiga qaratilgan bo‘lib, u o‘z-o‘zidan paydo bo‘lgan qiyinchiliklarni yengib o‘tishga yordam beradigan vositalarni aniqlash bilan bog‘liq. Bu o‘z vaqtida bo‘lishi kerak, ya’ni oldindan kutish, oldini olish, keraksiz voqealarni rivojlantirish va kechiktirmaslik lozim.

U o‘quvchining psixologik holatiga va uning shaxsiy xususiyatlariga, shuningdek, unga yordam berish vositasi va usullarini tanlash nuqtayi nazaridan ham professional tarzda savodli bo‘lishi kerak. Ta’lim va rivojlanish maqsadini amalga oshirish hamda bir vaqtning o‘zida kelajakka yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. O‘quvchining ertangi kuni va uning yaqin rivojlanish zonasi. Va nihoyat, pedagogik yordam nozik bo‘lishi, u o‘quvchining qadr-qimmatini his qilmasligi kerak, uni boshqalar va o‘zlarining ko‘zlarida kamsitmasligi kerak.

Olimlar pedagogik yordam choralari, uning turlari “foydaliligi” – “almashtirish”, taqlid qilish, hamkorlik qilish, tashabbus ko‘rsatish, “zarar yetkazish” muammosiga to‘g‘ri murojaat qilmoqdalar. Zamonaviy insonparvarlik pedagogikasida zaruriy qo‘llab-quvvatlash me‘yorlari shakllantirilgan, ular o‘qituvchining professional pozitsiyasiga kiritilishi kerak:

1. Bolaga bo‘lgan hurmat va buning natijasida uni shaxs sifatida so‘zsiz qabul qilish; ruhiy iliqlik, sezgirlik, ko‘rish va eshitish qobiliyati, empatiya, rahm-shafqat, bag‘rikenglik va sabr-toqat, kechirish qobiliyati.

2. Bolalar bilan muloqot qilishning dialog shakllariga sodiqlik, ular bilan qobiliyati, tinglash va eshitish qobiliyati.

3. Qadr-qimmat va ishonchni hurmat qilish, har bir bolaning taqdiriga ishonish befarq bo‘lmaslik.

4. Muammoni hal qilishda muvaffaqiyat qozonish, muammoni hal qilishda yordam berishga tayyorlik va to‘g‘ridan-to‘g‘ri yordam berish.

5. Harakat, tanlov, o‘z-o‘zini ifodalash erkinligi huquqini e’tirof etish; bolaning irodasi va uning xohish-istagiga bo‘lgan huquqini tan olish (“men istayman” va “istamayman”).

6. Mustaqillik va uning kuchli tomonlariga ishonchni rag‘batlantirish hamda tasdiqlash, o‘z-o‘zini tahlil qilishni rag‘batlantirish.

7. Do‘st bo‘la olish qobiliyati, uning yonida bo‘lish istagi va qobiliyati, o‘rniga hech narsa talab qilmaslikka tayyorlik.

8. O‘z-o‘zini tahlil, doimiy nazorat qilish pozitsiyani va o‘z-o‘zini hurmat qilishni o‘zgartirish qobiliyati.

Maktab o‘quvchilarining o‘ziga xos xususiyatlari, individual yondashuv va o‘ziga xos muayyan o‘quvchiga pedagogik yordam berishning umumiy qoidalarini aks ettiruvchi faoliyat-funksional: har bir kishi emas, balki muayyan bola, uning oilasi uchun yordamning manzili; bolaning uni yordam olishiga ishonch hosil qilish kafolati; har bir bolaga tez va o‘z vaqtida yordam berishni talab qiladigan tezkorlik; har bir bola muammolarini hal qilishning murakkabligi, uning individual holatini hisobga olgan holda.

O.S.Gazman quyidagi insonparvarlik ta’lim maksimlarini eng muhim deb ta’riflaydi:

- bolani doimo o‘zgartirishda qabul qiling; bolaning shaxsiyatining qadr-qimmatini kamsitmang; hech kimni hech kim bilan taqqoslamang, harakat natijalarini taqqoslashingiz mumkin; ishonch - tekshirmang!; xato qilish huquqini tan oling va uni hukm qilmang; xatoingizni qanday tan olish kerak; bolani himoya qilib, uni himoya qilishni o‘rgating.

Pedagogik yordamni amalga oshirishning muvaffaqiyati bir qator shartlarga muvofiq amalga oshirilishi mumkin:

1. Bolaning yordam va qo‘llab-quvvatlashga roziligi. U o‘zi yordam so‘raydi yoki uni taklif qilganda rad etmaydi. Bolaning hayoti va sog‘lig‘i uchun xavfli bo‘lgan taqdirda, ijtimoiy xulq-atvorda so‘zsiz aralashuv amalga oshiriladi.

2. O‘z muammolarini hal qilishning ustuvorligi bolaga tegishli. O‘qituvchi faqat bu uchun sharoit yaratib, muammoning mohiyatini tushunishga yordam beradi va uning yechimini topishga yordam beradi yoki o‘quvchining mustaqil harakatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

3. Hamkorlik va ko‘maklashish. Bu holat pedagogik yordamning mazmunli va texnologik mohiyatini aks ettiradi, bu to‘siqni bartaraf etish uchun birgalikdagi harakat jarayonini, muammolarni konstruktiv hal qilishda yordam beradi.

4. Maxfiylikka rioya qilish. Faqat kattalar uchun to‘liq ishonch bilan, bola tomonidan qabul qilinadi va ehtimol, faol ichki ish uchun impuls bo‘ladi.

5. Yaxshi niyat va benuqsonlik. O‘quvchi bilan o‘zaro aloqada hissiy tusga ega bo‘lish yordamni amalga oshirishda muvaffaqiyat va qobiliyatsizlikning kafolati bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi “boladan” ketganida, u o‘z harakatlarini boshqalarning harakatlariga solishtirmaydi, balki o‘quvchining ovozi tushunish, eshitish, unga qiyinchilik va muammolarni yengishga yordam berishga harakat qiladi.

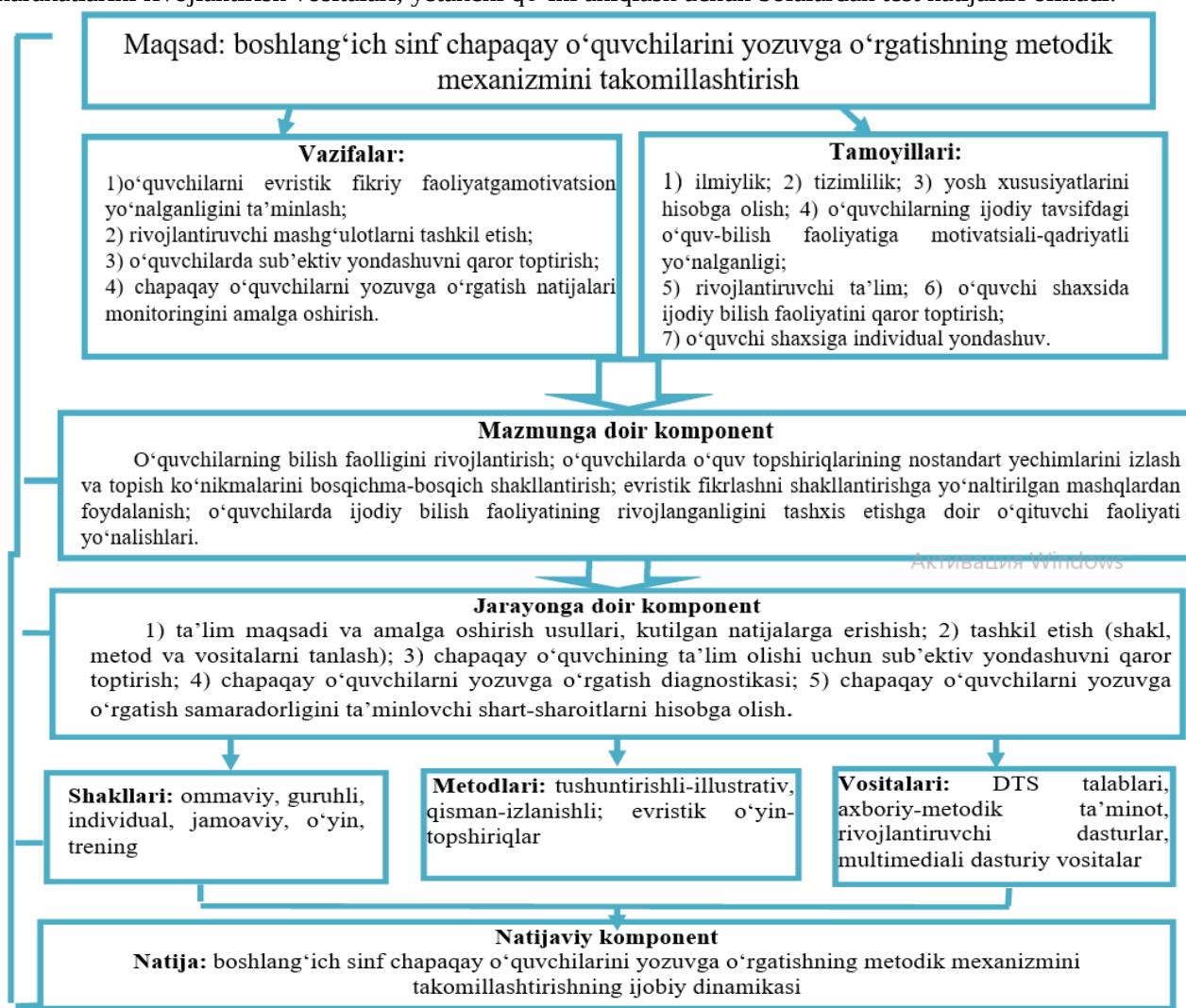
Bizning uzoq muddatli kuzatishlarimiz natijasida barcha 1-sinf o‘quvchilari pedagogik yordamga muhtoj bo‘lgan yosh xususiyatlariga qarab, lekin ayniqsa, chapaqay bolalar yordamga ko‘proq muhtoj bo‘ladi. Chunki ular maktabda o‘qishning birinchi yilida eng himoyasiz va zaif bo‘lib, ularning fiziologik va hissiy-psixologik xususiyatlari, bir tomondan, maktabning o‘ng qo‘li bilan o‘qitishga yo‘naltirilganida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot ishmiz natijasi ko‘rsatadiki, chapaqay bolalar ta’lim faoliyatining barcha sohalarida qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar, ammo ularning shakllanishida eng muhim: a) yozish qobiliyatlari. Tajriba-sinov ishlari boshlanganda eksperimental va nazorat sinflarining o‘quvchilari yozma harflarni tasvirlash qobiliyatiga ega emaslar va faqat bosma harflarni yozish qobiliyatiga ega edilar; b) mehnat qobiliyatlari. Bolalar bog‘chasi yoki oilada faqat o‘quvchilar eksperimental darslari yetarli darajada ishlab chiqilgan emas.

d) muloqot qobiliyatlari. Ta'lim boshlanishida, o'naqay eksperimental va nazorat sinflarida o'rtacha daraja - o'quvchilar uchun, chapaqay eksperimental va nazorat sinflarida darajadagi kommunikativ ko'nikmalar yo'q edi.

Kelajakda 1-sinf o'quvchilariga pedagogik yordam ko'rsatish bo'yicha ishlar o'quv yilining boshlanishidan 6 oy oldin boshlanadi. Ushbu bosqichda "bolaning yetakchi qo'li" aniqlanadi, biologik yetuklikni baholash natijalari, ovoz sifati, yoshi kattalarning ko'rsatmalarini tinglash va bajarish qobiliyati asosida o'rganishga tayyorligi aniqlanadi. Ota-onalar bilan suhbatlar jarayonida bolaning tug'ilishdan maktabga qabul qilinishgacha bo'lgan rivojlanishining yaxlit ko'rinishini taqdim etish uchun zarur bo'lgan anamnestik ma'lumotlar, jumladan, travma, erta psixomotor rivojlanish, oilaviy sharoiti va maktabgacha ta'lim tizimi haqida ma'lumot to'planadi.

Ota-onalar bilan muloqot ular bilan ishlashni boshlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Chapaqay bolalarga yordam berish haqida hech qanday ma'lumot yo'qligi aniq. Sinflarning mavzusi chapaqay bolalarning psixologik va fiziologik xususiyatlari, chapaqay bolalarni yozish uchun tayyorlash, chap qo'llardagi bolalarning nutq rivojlanishining buzilishi va ularni bartaraf etish yo'llari, tomoshabinlar idrokini rivojlantirish usullari va chapaqay bolalarni vizual-vosita muvofiqlashtirish, nozik muvofiqlashtirilgan qo'l harakatlarini rivojlantirish vositalari, yetakchi qo'lni aniqlash uchun bolalardan test natijalari olinadi.

1-rasm. Boshlang'ich sinf chapaqay o'quvchilarini yozuvga o'rgatishning metodik mexanizmini takomillashtirish jarayoni modeli

Kuzatishlarimiz shundan dalolat beradiki, ko'pchilik o'qituvchilar chapaqay o'quvchilarga pedagogik yordam ko'rsatish usullari haqida bilimga ega emaslar, shuning uchun ular chapaqay o'quvchilarning tabiati, chapaqay ularning fiziologik va hissiy-psixologik xususiyatlari, maktabda o'qishning birinchi yilida paydo bo'lgan qiyinchiliklar, ularni yozish jarayonida yengish yo'llari, mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish, muloqot qobiliyatlari va salomatlikni saqlab qolish kabi holatlarni yaxshi tushunmaydilar.

Barcha fanlar bo'yicha tizimli ishlar olib borishi kerak. Matematika - raqamlarni yozish, hisoblash ko'nikmalari va boshqalarni, tasviriy san'atni o'zlashtirishda yordam berish - ikkala qo'lni bir vaqtning o'zida chizish orqali yarim sharlarning sinxron rivojlanishi va boshqalar.

Shunday qilib, pedagogik yordam g'oyasi uzoq tarixga ega, uning kelib chiqishi klassik pedagogikada kuzatilishi mumkin. O.S.Gazman [3] va uning izdoshlari tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik yordam va qo'llab-quvvatlash mazmuni, asosiy qoidalari va tamoyillari mavjud. "Pedagogik yordam" va "pedagogik qo'llab-quvvatlash" tushunchalari sinonimga ega, ammo ularning ma'nosi mutlaqo bir xil emas. "Qo'llab-quvvatlash" psixologik tushuncha, pedagogik yordam esa ko'proq pedagogik tushunchadir.

Maktabda o'qishning birinchi yilida pedagogik yordamga bo'lgan ehtiyoj, bolaning psixologik fiziologik va hissiy-ruhiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari va ta'lim jarayonining o'naqaylarga yo'naltirilganligi sababli, chapaqay o'quvchilarda ayniqsa yuqori bo'ladi. Chapaqay o'quvchilarga pedagogik yordam ko'rsatish o'qituvchi va ota-onalarning maxsus tayyorgarligini talab qiladi.

Hozirgi o'zgaruvchan sharoitda qanday qilib bolalarni barqaror rivojlantirish mumkin, degan savolga nazariyotchilar va amaliyotchilar tomonidan birday javob izlanmoqdalar. Buning uchun eng dolzarb masala ta'lim oluvchilarni pedagogik qo'llab-quvvatlash vositalari va shakllarini izlab topishdan iborat. Bolalarni pedagogik qo'llab-quvvatlashni maktabgacha ta'lim jarayonidan boshlab uzluksiz davom ettirish lozim (2.2.1-rasm).

O'quvchilarni pedagogik qo'llab-quvvatlash tushunchasi ostida yuqori kasbiy mahoratga ega bo'lgan pedagoglarning faoliyati tushuniladi. Ular ta'lim oluvchilarga ogohlantiruvchi tezkor yordam ko'rsata oladilar. Bolalarni intellektual rivojlantirish muammosining yechimi esa ularning ruhiy, jismoniy salomatliklari, muloqotlari, o'quv faoliyatlaridagi muvaffaqiyatlari, o'zlarining hayotdagi o'rinlari va kasbiy yo'nalishlarini aniqlashlari uchun ham muhimdir.

Pedagogik qo'llab-quvvatlash tushunchasining markazida ta'lim oluvchi shaxs turadi.

Pedagoglari ta'lim oluvchilarning har bir holatini e'tibordan chetda qoldirmasliklari kerak. Ular yordamga muhtoj bolalarni izlashlari va aniqlay olishlari lozim. Pedagoglardan ta'lim oluvchilarni kashf etishlari, ularning muammolari va layoqatlarini aniqlay olishlari talab etiladi.

Shularga asoslangan holda, ta'lim-tarbiya jarayonida bolalarni qo'llab-quvvatlash orqali ularni intellektual rivojlantirish o'z yechimini kutayotgan dolzarb pedagogik muammo ekanligini alohida ta'kidlash lozim.

Adabiyotlar

1. Ушинский, К. Д. К. Д. Ушинский. Избранные педагогические сочинения (комплект из 2 книг) / К.Д. Ушинский. - М.: "Педагогика", 1991. -922 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. -М.: Изд-во "Смысл"; "Эксмо", 2005. -1136с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений. Т. 3-4. - Москва: "Директ-Медиа", 2008. - 953 с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь // монография. -Москва: "Директ-Медиа", 2014. -570 с.
5. Безруких, М. М. Если ваш ребенок – левша [Текст]: / М. М. Безруких, М. Г. Князева. – М.: "Ювента", 2010. – 267 с.
6. Безруких, М. М. Леворукий ребенок: Тетрадь для занятий с детьми. Безруких, М. М. Прописи "Леворукий ребенок" [Текст] / М. М. Безруких. -М.: Ювента, 2014. – 56 с.
7. Qo'ldoshev R. A. Boshlang'ich sinf chapaqay o'quvchilarini yozuvga o'rgatishning metodik asoslari. Ped. fan. fal. dok... diss. – Buxoro, 2021. -146 b.
8. Azimov, Yunus, and Rustambek Qo'ldoshev. *Husnixatga o'rgatishning amaliy asoslari*. GlobeEdit, 2020.
9. Qo'ldoshev A. R. Psychological aspects of left-handedness: concept, causes, and peculiarities //Psychology and Education Journal. – 2021. – Т. 58. – №. 1. – С. 4981-4988